

ВПЛИВ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НА РОЗВИТОК РЕГІОНУ: ФІНАНСОВА СКЛАДОВА*

В. Г. Боронос, канд. екон. наук, доцент,
Сумський державний університет, м. Суми, Україна

У статті розглянуто фінансову складову сучасної проблеми формування та нарощення інноваційного потенціалу і його вплив на розвиток регіону, запропоновано заходи, що мають сприяти активізації процесів інвестування в інноваційний розвиток території.

Ключові слова: формування, інноваційний потенціал, ефективність формування, фактори впливу, становлення, стимулювання.

В статье рассмотрено финансовую составляющую современной проблемы формирования и наращивания инновационного потенциала и его влияние на развитие региона, предложены мероприятия, которые должны способствовать активизации процессов инвестирования в инновационное развитие территории.

Ключевые слова: формирование, инновационный потенциал, эффективность формирования, факторы влияния, становление, стимулирование.

ВСТУП

У сучасному світі інноваційний потенціал є однією з основних рушійних сил соціально-економічного розвитку регіональних систем. Ефективне управління формуванням інноваційного потенціалу регіону дозволяє створити базис для успішного інтегрування регіону до соціально-економічних процесів держави. Саме тому при всій складності й багатоаспектності регіональної проблематики одним з найбільш важливих сучасних напрямків теоретичних досліджень є розроблення науково-методичних підходів до розуміння змісту та вивчення факторів, що впливають на процес становлення інноваційного потенціалу регіону.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Питанням формування і реалізації інноваційного потенціалу в регіональному аспекті, формування понятійного апарату, створення методики оцінки інноваційного потенціалу регіону присвячені праці вітчизняних економістів О. І. Амоши, П. Т. Бубенка, О. Ф. Балацького, С. М. Ілляшенко, В. П. Александрової, Б. М. Данилишина, І. Г. Онищука, Л. Л. Антонюк, В. В. Дорофієнко, Є. С. Галушко, Ю. М. Канигіна, І. М. Комарницького, В. С. Савчука, А. М. Поручника, та інших.

Проте низка проблем, пов'язаних із формуванням механізму становлення та приросту інноваційного потенціалу регіонів, залишаються невирішеними, що зумовлює необхідність подальших поглиблених досліджень.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Розвиток будь-якої території досить тісно пов'язаний з рівнем її інноваційного потенціалу, під яким розуміють сукупність виробничих, наукових, фінансових, кадрових, організаційних ресурсів і можливостей, що забезпечують готовність і здатність здійснювати інноваційну діяльність при постійному удосконаленні системи управління нею з урахуванням факторів нестабільності ринкового середовища.

*Стаття рекомендована до друку доктором економічних наук Теліженком О. М., СумДУ, м. Суми

Інноваційний клімат або інноваційна привабливість регіону, з одного боку, свідчить про активність інноваційної діяльності у регіоні, а з іншого – визначає можливості припливу фінансових ресурсів та їх інвестування в ті чи інші регіональні інноваційні об'єкти, проекти, програми. Метою статті є дослідження фінансової складової факторів впливу інноваційного потенціалу на розвиток регіону.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Інновації у сучасній економіці є не просто основним фактором зростання, їх впровадження набуває все більших масштабів і має не лише виробничо-технічну спрямованість, але також веде до значних соціально-економічних змін. Дія ефективного механізму управління інноваційним процесом дозволяє сформулювати сприятливе до інновацій економічне середовище, що забезпечить збалансованість економічної системи.

Інноваційний потенціал функціонує у певному середовищі, а тому зазнає прямого чи опосередкованого впливу з боку різноманітних факторів.

У науковій літературі немає єдиного підходу щодо структуризації факторів, які визначають пріоритети нарощення інноваційного потенціалу.

Однак за змістом дані фактори можна розділити на такі групи:

- 1) нормативно-правові;
- 2) фінансово-економічні;
- 3) організаційні.

Оскільки інноваційний потенціал є важливою складовою інноваційної діяльності, то й нормативно-правове поле функціонування інноваційного потенціалу необхідно розглядати через призму нормативно-правового поля здійснення інноваційної діяльності [1].

Однак аналізуючи українське інноваційне законодавство, можна окреслити ряд недоліків:

– законодавчо не врегульовано ряд фундаментальних проблем: не розроблено чіткого механізму торгівлі інтелектуальною власністю, зокрема створеною у державному секторі економіки; не розроблено механізму державного або приватного страхування інноваційних ризиків; відсутні ефективні механізми залучення фінансових ресурсів в інноваційну сферу;

– наявність надзвичайно великої кількості різноманітних постанов, які тільки тимчасово врегульовують існуючі проблеми та встановлюють щоразу нові правила гри в інноваційному бізнесі;

– значна кількість прийнятих нормативних актів має декларативний та суперечливий характер;

З нормативно-правовими факторами тісно пов'язана друга група факторів, а саме - фінансово-економічні.

До цієї групи належать:

- 1) система фінансування інноваційної діяльності;
- 2) система формування сприятливого економічного середовища в інноваційній сфері.

Розвиток інноваційної діяльності як на рівні окремого підприємства, так і на рівні держави в цілому повинен передбачати створення добре обґрунтованої системи фінансування. Тільки в цьому випадку можуть бути створені необхідні умови для накопичення і маневрування фінансовими ресурсами і можливості їх концентрації за основними напрямками інноваційної політики.

С. Онишко, досліджуючи механізм фінансового забезпечення інноваційного розвитку економіки [2], зміст останнього вбачає у цілісному процесі, по-перше, власне фінансового забезпечення, по-друге, можливостей накопичування та відтворення фінансових ресурсів,

по-третє, регулятивного потенціалу. На перший план у такому процесі виходить формування «фінансового потенціалу», в якому об'єднуються наявні фінансові ресурси та їх резерви. Розвиваючи свої положення фінансового забезпечення інноваційного розвитку в роботі [3], автор зосереджує увагу на ролі структури та співвідношення між окремими джерелами фінансування, в основному - бюджетно-податкового.

Аналізуючи публікації з цього питання, можна сформулювати синтезоване визначення, що характеризує логіку підходів до визначення категорії фінансового механізму управління інноваційним розвитком економіки, - сукупність дій фінансових інструментів та методів як засіб реалізації фінансової політики держави, націленої на розширене відтворення інновацій в економіці.

При цьому поняття фінансових методів та важелів застосовуються у їх загальнозживаному розумінні.

Фінансові методи - це способи впливу фінансових відносин на економічні процеси. Усі фінансові методи ми розділяємо на методи забезпечення інноваційного розвитку, що відображають способи забезпечення відповідних процесів необхідними фінансовими ресурсами, та методи регулювання інноваційного розвитку - способи цілеспрямованого впливу на хід таких процесів. До методів фінансового забезпечення відносимо бюджетне фінансування наукових досліджень, кредитування впровадження інновацій у виробництво, інвестування та самофінансування їх реалізації. До методів регулювання - планування (у тому числі і програмування) процесів інноваційного розвитку, оподаткування виробництв з метою стимулювання реалізації інновацій, відповідне кредитне регулювання та страхування.

Фінансові важелі - це інструменти, що застосовуються при використанні певного фінансового методу. У даному випадку розмежуємо бюджетні, податкові й кредитні важелі, а також виділяємо прибуток як головний мотиваційний важіль стимулювання та інструмент оцінки реалізації інноваційного розвитку.

До основних бюджетних інструментів управління інноваційним розвитком відносимо бюджетні асигнування на інноваційні цілі, дотації суб'єктам, що займаються інноваційною діяльністю. До податкових - податки та збори, у тому числі екологічного характеру, інноваційні податкові пільги, штрафи та пені за порушення податкового законодавства.

До кредитних - кредити на інноваційні цілі, відсотки за даними кредитами, кредитне забезпечення та гарантії повернення кредитів на інноваційні цілі [4].

Окрім традиційних джерел фінансування інноваційної діяльності, перспективним вбачається розвиток нових форм інвестицій в інновації. До таких форм необхідно віднести емісійне, зокрема облігаційне фінансування. Суть його полягає у випуску муніципальних облігацій під конкретні інноваційні проекти з високою надійністю отримання доходу [1].

До фінансово-економічних інструментів впливу на розвиток інноваційного потенціалу регіону можна віднести:

- пільгове кредитування інноваційних проектів, що мають бути впроваджені в регіональному господарському комплексі;
- позики зі зменшеною ставкою відсотка;
- субсидії, що являють собою спеціальні виплати підприємствам, що освоюють передові зарубіжні технології;
- інвестиційні субвенції регіонам, що надаються на цілі інноваційного розвитку на безвідплатній основі.

Законом України "Про інноваційну діяльність" передбачені такі види фінансової підтримки інноваційної діяльності [5]:

а) повне безвідсоткове кредитування (на умовах інфляційної індексації) пріоритетних інноваційних проектів за рахунок коштів Державного бюджету України, коштів бюджету Автономної Республіки Крим та коштів місцевих бюджетів;

б) часткове (до 50 %) безвідсоткове кредитування (на умовах інфляційної індексації) інноваційних проектів за рахунок коштів Державного бюджету України, коштів бюджету Автономної Республіки Крим та коштів місцевих бюджетів за умови залучення до фінансування проекту решти необхідних коштів виконавця проекту та (або) інших суб'єктів інноваційної діяльності;

в) повна чи часткова компенсація (за рахунок коштів Державного бюджету України, коштів бюджету Автономної Республіки Крим та коштів місцевих бюджетів) відсотків, сплачуваних суб'єктами інноваційної діяльності комерційним банкам та іншим фінансово-кредитним установам за кредитування інноваційних проектів;

г) надання державних гарантій комерційним банкам, що здійснюють кредитування пріоритетних інноваційних проектів.

Отже, практично усі пільги, що передбачені законодавством для суб'єктів інноваційної діяльності, передбачають використання бюджетних коштів. А оскільки бюджетне фінансування інноваційної діяльності перебуває на дуже низькому рівні, то ефективність та спроможність виконання передбачених пільг викликають значний сумнів.

До третьої групи належать організаційні фактори:

1) формування ефективного механізму здійснення інноваційної діяльності в регіоні. Такий механізм повинен включати організацію системи фінансування інноваційної діяльності; організацію формування інноваційної інфраструктури регіону; організацію формування інноваційної культури регіону;

2) формування та реалізацію інноваційної політики регіону. Сюди необхідно включити визначення пріоритетних напрямків здійснення інноваційної діяльності в регіоні; формування стратегічних та тактичних програм розроблення інноваційної сфери у регіоні.

Розвиток інноваційної діяльності на макrorівні відбувається через розвиток ефективних регіональних інноваційних систем, які створюють сприятливі умови для реалізації інноваційного потенціалу територій і формують «точки зростання» національної економіки в цілому і регіональної економіки зокрема.

Фактори мікрорівня виявляються через реалізацію конкретного інноваційного проекту. Фактори мікрорівня являють собою внутрішньофірмові умови щодо спрямування частини прибуткових надходжень на розроблення інноваційних технологій.

За інструментами регулювання розрізняють такі фактори становлення інноваційного потенціалу:

- оподаткування;
- фінансово-кредитне регулювання;
- цінове регулювання.

Система оподаткування включає регульовальні та фіскальні податки. Вони спрямовані на відчуження частини доданої вартості. При визначенні ставок податків враховуються показники технічної можливості та економічної рентабельності господарської діяльності, що будується на інноваційних технологіях.

Політика пільгового кредитування має на увазі надання пільгових кредитів на інноваційну діяльність з бюджету, а також залучення банківських кредитів.

Цінове регулювання передбачає стимулювання виробництва і споживання інноваційної продукції. Це здійснюється через пільгове ціноутворення. Його суть полягає в тому, що інноваційна продукція,

випущена із застосуванням маловідходних і безвідходних технологій, реалізується за нижчою ціною, ніж аналогічна продукція, вироблена на морально та фізично застарілому обладнанні.

За формою підтримки розрізняють державно-ринкові та ринково-державні фактори:

1) державно-ринкові – за допомогою цільового фінансування з регіональних бюджетів та місцевих інноваційних фондів і ринку стимулюються наукові установи, що виконують фундаментальні дослідження;

2) ринково-державні – НДДКР фінансуються за рахунок підприємств усіх форм власності, систематично отримуються науково-економічні інновації та комерційні вигоди від запровадження їх у виробництво.

За результативністю дії на темпи нарощення інноваційного потенціалу регіону варто виділити стримувальні та каталізуючі фактори. Для розроблення дієвих регуляторних інструментів активізації інноваційної діяльності необхідно виявити фактори, що стримують нарощення інноваційного потенціалу.

Формування і розвиток інноваційного потенціалу України передбачає облік і аналіз специфіки інноваційного середовища її окремих регіонів. Адже в умовах динамічності і нестабільності економічної ситуації доцільно в кожному регіоні, враховуючи його специфічні умови розвитку та виходячи з наявності ресурсів, кадрів, інфраструктури, розвивати його інноваційне середовище [6] – домінуючий чинник формування конкурентоспроможності регіону в майбутньому, оскільки саме інновації дозволяють створити стратегічні переваги в конкурентних сферах.

Здатність регіону як окремої економічної одиниці в існуючих соціально-економічних та політичних умовах, використовуючи власний науково-технічний потенціал, створювати та отримувати новації або проміжні результати ззовні та, враховуючи наявну інноваційну інфраструктуру регіону і сформовану інноваційну культуру, доводити їх до кінцевого споживача [6], визначає інноваційний потенціал регіону.

Так, аналізуючи ступінь інноваційного середовища Сумської області, слід зазначити, що у «Стратегії соціально-економічного розвитку Сумської області на період до 2015 року» [5], інноваційна політика посідає чільне місце. Місцевими перевагами для її реалізації є наявність достатньо розвинутого науково-технічного потенціалу.

За 2005-2009 роки підприємствами Сумської області освоєно 899 найменувань нових видів продукції, з них близько 52 %, або 466 найменувань нових видів техніки. Упроваджено 333 нових технологічних процесів, з них 164 – маловідходних та ресурсозберігаючих.

На підприємствах машинобудівного комплексу за п'ять останніх років упроваджено понад 75 % усіх нововведень, а це – 254 нові технологічні процеси, 681 новий вид продукції. У хімічній промисловості впроваджено 46 нових технологічних процесів, освоєно виробництво 93 найменувань нових видів продукції.

У 2007 році в області освоювали інновації 13 промислових підприємств, або 4,8% від їх загальної кількості, у 2008 році питома вага підприємств, що впроваджували інновації, становила 10,5 %, а у 2009 – 13,8 %, у 2010 – 16,2 % (табл. 1). Усі інноваційно-активні підприємства реалізовували інноваційну продукцію, 10 – впроваджували інноваційні види продукції, 9 – нові технологічні процеси.

Загальний обсяг коштів промислових підприємств, витрачений на інновації, у 2009 році склав близько 73 млн грн. У структурі витрат найбільшу частку (майже 62 %) займають витрати на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення.

Таблиця 1 – Впровадження інновацій на промислових підприємствах Сумської області

Показник	2006	2007	2008	2009	2010
Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %	4,4	4,8	10,5	13,8	16,2
Впроваджено нових технологічних процесів, процесів	67	56	77	78	94
у т. ч. маловідходних, ресурсозберігаючих	32	27	31	57	24
Освоєно інноваційних видів продукції, найменувань	166	165	169	256	346
з них нових видів техніки	106	104	98	63	75
Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %	10,8	8,8	8,6	8,8	8,8

Однак із кожним роком питома вага бюджетних асигнувань на наукові дослідження знижується. Так, у 2007 році витрати на виконання наукових та науково-технічних робіт Сумської області становили 102,4 млн грн, а питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт за рахунок коштів державного бюджету у ВВП становила – 2,87 %, у 2008 році відповідно 124,7 млн грн або 3,72 %, у 2009 році 105,05 млн грн, або 2,33 %, у 2010 – 103,4 млн грн, або 2,01 %.

Згідно із Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» обсяги бюджетного фінансування науки повинні становити не менш ніж 1,7% ВВП [8].

Фінансування інноваційної діяльності в регіоні за рахунок коштів державного бюджету має тенденцію до зниження (табл. 2, 3). Так, питома вага обсягу витрат на інноваційну діяльність за рахунок коштів державного бюджету у ВВП у 2008 році становила 0,09% та 0,03% у 2009, що свідчить про низький рівень державної підтримки даного напрямку діяльності в Сумській області (табл. 3).

Таблиця 2 – Обсяги бюджетного фінансування інноваційної діяльності в Сумській області [10]

Показник	2007 рік	2008 рік	2009 рік	2010 рік
Витрати на виконання наукових та науково-технічних робіт, тис. грн	102423,7	128749,4	105052,4	103461,8
із них за рахунок держбюджету	20697,1	35288,1	21313,4	106914,8
Витрати на інноваційну діяльність	149520,2	97202,4	72448,9	22001,3
з них за рахунок держбюджету	0	900	300	218539,2
Питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт за рахунок коштів державного бюджету у ВВП, %	2,87	3,72	2,33	2,01
Питома вага обсягу витрат на інноваційну діяльність за рахунок коштів державного бюджету у ВВП, %	0	0,09	0,03	0

Таблиця 3 - Джерела фінансування інноваційної діяльності в Сумській області, тис. грн [10]

Рік	Загальна сума витрат	У тому числі за рахунок коштів			
		власних	державного бюджету	іноземних інвесторів	інші джерела
2005	109303,9	80091,6	1200,0	9084,9	18927,4
2006	127277,6	126182,6	–	1047,0	48,0
2007	149520,2	145948,5	–	1130,0	2441,7
2008	97202,4	92712,1	900,0	1001,2	2589,1
2009	72448,9	70352,3	300,0	932,4	864,2
2010	218539,2	213289,7	0	225,6	2,3

В умовах реального бюджетного дефіциту і постійного скорочення асигнувань в інноваційну сферу одним з найбільш потужних та одночасно невикористаних резервів зростання інноваційної активності та основним джерелом стимулювання нововведень на регіональному рівні нині є іноземні інвестиції – гранти та участь у міжнародних програмах фінансування. Однак недостатній рівень підготовки фахівців спричиняє значну пасивність українських інноваційних структур у міжнародних програмах фінансування.

Саме тому в цьому контексті слід звернути увагу на кадрову проблему. Через недостатні обсяги фінансування в Україні скорочується кількість осіб, що займаються науково-дослідною діяльністю як своєю основною роботою. Безпосереднім наслідком цього стала еміграція багатьох висококваліфікованих фахівців у інші країни, а також збільшення частки іноземних коштів у фінансуванні інноваційної діяльності майже до 30% у науково-технологічній сфері, що дає можливість надолужити можливості активного інноваційного розвитку.

Аналіз чисельності виконавців наукових та науково-технічних робіт у Сумській області дає можливість зробити висновки про суттєве зниження числа допоміжного персоналу з 1314 осіб у 2007 році до 427 осіб у 2008 та про скорочення кількості кандидатів наук, які займаються виконанням наукових та науково-технічних робіт (рис. 1).

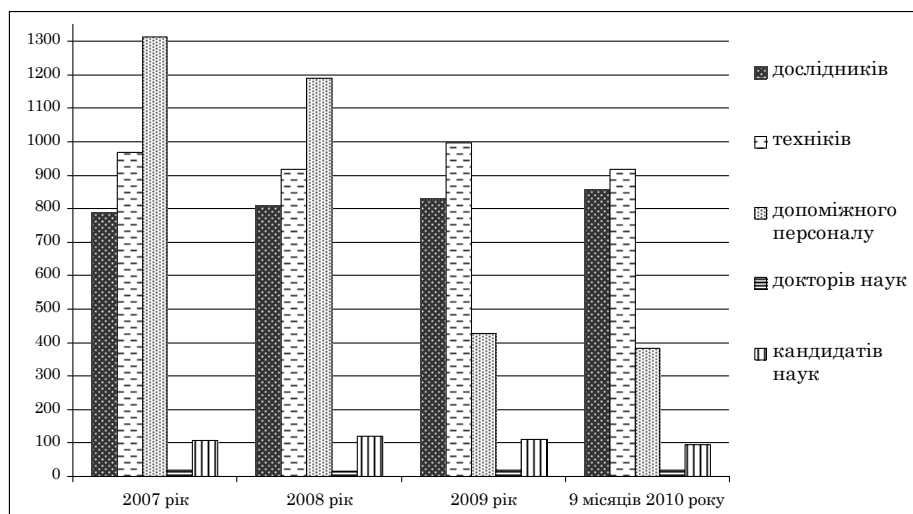

Рисунок 1 – Чисельність виконавців наукових та науково-технічних робіт у Сумській області [10]

Попит на інновації завжди існує, однак він обмежується можливим доступом до джерел їх фінансування. Сучасний інвестиційний ринок України характеризується недостатністю фінансових ресурсів і відносно невеликим набором методів фінансування інновацій. Через це актуальним є звертання до накопиченого світового досвіду при побудові механізму економічного стимулювання інноваційної діяльності. У більшості країн світу проблема компенсації витрат на інноваційну діяльність для підприємницьких структур вирішується за рахунок бюджетних коштів, прибутку та різноманітних пільг.

У період кризи економіки необхідно забезпечити впровадження базових інновацій, що сприяють значному удосконаленню потреб з метою отримання довгострокового позитивного ефекту від впровадження інновацій. Тому активне державне втручання в цей період сприяє економічному зростанню та виходу з кризи. Участь держави у розвитку інноваційної діяльності в країні може бути як прямою (адресна підтримка стратегічно важливих інновацій), так і непрямою (створення інноваційної інфраструктури, законодавче забезпечення інноваційного процесу). Саме ці фактори найбільшою мірою вплинули на інноваційний потенціал регіонів.

ВИСНОВКИ

Інноваційний розвиток регіону залежить від впливу різноманітних факторів, які відрізняються змістом та формою прояву та зумовлюються мінливістю ринкової кон'юнктури і особливостями структурних змін в регіональних господарських комплексах. Вплив цих факторів і визначає діяльність суб'єктів інноваційного підприємництва, які, реалізуючи весь спектр прав і повноважень, спрямовують свої дії у напрямку створення сприятливих передумов для продукування, поширення та комерціалізації інновацій. Розроблення стратегії нарощення інноваційного потенціалу регіону повинна базуватися на оцінці впливу зазначених факторів, що дасть можливість визначити цілі суб'єктів інноваційної діяльності і вибрати найбільш прийнятну стратегію, використовуючи підходи, що враховують існуючі умови реалізації інноваційних проектів.

Так, одним із напрямів підвищення рівня інноваційного розвитку в регіоні є вдосконалення дохідної частини місцевих бюджетів. Саме тому необхідно переглянути ставки оподаткування залежно від рівня конкурентоспроможності регіону. Місцеві органи влади могли б спрямовувати частину цих відрахувань на інноваційну діяльність структурних підрозділів регіону, які мали б змогу випускати конкурентоспроможну продукцію, та її реалізацію не лише на внутрішньому, але й на зовнішньому ринку, що в кінцевому варіанті забезпечить конкурентоспроможність регіону.

Джерелами інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку регіону можуть бути також власні кошти підприємств, спеціалізованих державних і комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ, кошти (інвестиції) будь-яких фізичних і юридичних осіб та інші джерела, не заборонені законодавством. Основним джерелом фінансування на цей час залишаються власні кошти. За відсутності механізму залучення їх в інноваційну сферу економічне зростання країни та її регіонів зокрема є неможливим. Тому існує необхідність створення на регіональному рівні системи стимулів, що зроблять застосування нових технологій економічно вигідним. Регіони повинні відігравати роль центру, який, з одного боку, сприятиме виробництву і продажу інновацій, а з іншого – придбанню і масовому застосуванню нових розробок. Існує необхідність створення механізму мотивації інноваційної діяльності. Від того, наскільки цей механізм буде дієвим, залежить успішність створення, поширення і масового використання інноваційної продукції.

Підвищення фінансової самостійності підприємств, що визначає фінансову самодостатність регіону, можливе на основі зниження податкового навантаження суб'єктів господарювання, широкого запровадження прискореної амортизації активної частини основних фондів, реорганізації системи оплати праці та інших заходів, адже якщо кошти місцевих бюджетів не є достатніми, щоб надавати фінансову допомогу розвитку інноваційного потенціалу регіону, держава та місцева влада повинні сприяти та заохочувати суб'єктів господарювання до нагромадження, а не споживання власного фінансового потенціалу.

SUMMARY

INFLUENCE OF INNOVATIVE POTENTIAL ON REGION DEVELOPMENT: A FINANCIAL COMPONENT

V. G. Boronos,
Sumy State University, Sumy, Ukraine

In the article a financial component of a modern problem of formation and escalation of innovative potential and its influence on region development are considered. Actions which are offered should to promote activation of the investment processes in the innovative development of the territory.

Key words: *formation, innovational potential, efficiency of forming, factors of influence, becoming, stimulation.*

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мюллер Р. Избранные вопросы современного инновационного менеджмента для малых и средних предприятий / Р. Мюллер, В. Соловьева. – Киев; Дрезден, 1999. – 283 с.
2. Онишко С. В. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку: [монографія] С. В. Онишко. – Ірпінь: Національна академія ДПС України, 2004. – 434 с.
3. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку/ [за ред. акад. НАН України В. М. Геєця]. - К. : ІЕП НАНУ; Фенікс, 2003. – 1008 с.
4. Боронос В. Г. Теоретичні засади функціонування фінансового механізму управління інноваційним розвитком економіки / В. Г. Боронос, К. В. Савченко // Проблеми фінансового забезпечення інноваційного розвитку: монографія / за заг. ред. Т. А. Васильєвої, В. Г. Боронос. – Суми: Вид-во СумДУ, 2009. – С. 121-134.
5. Костицький В. В. Інноваційне законодавство України. Повне зібрання нормативно-правових актів / за заг. ред. В. В. Костицького, В. Л. Риждова – К. : Фінанси і статистика, 2003. - Т. 1 – 253 с.
6. Городиський Т. І. Інноваційний потенціал регіону: суть, функції та структура / Т. І. Городиський // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць Дніпропетровського національного університету : у 3 т. – Дніпропетровськ : Вид-во "ДНУ", 2006. – Вип. 220, Т. 3. – С. 889-901.
7. Стратегія соціально-економічного розвитку Сумської області на період до 2015 року [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.state-gov.sumy.ua/docs/komitet_ekonom_pitan/strateg_ns2015.html
8. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 13.12.1991 № 1977-ХІІ.
9. Біловодська О. А. Формування маркетингових критеріїв щодо оцінки інноваційного потенціалу регіону / О. А. Біловодська, О. Ф. Грищенко // Механізм регулювання економіки. - 2009. - № 4, Т. 2. – С. 246-256
10. Сайт Головного управління статистики в Сумській області [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.sumy.ukrstat.gov.ua/>

Надійшла до редакції 25 травня 2012 р.